

ВОЛОДИМИР ЛЕОНОВ,
кандидат соціологічних наук

Особливості ощадної та депозитної поведінки населення України у кризовий період

Abstract

The main reasons and motivations which cause the withdrawal of Ukrainian population's money from deposit accounts at bank institutions are examined in the article. The author describes characteristics of savings behavior of Ukrainian citizens during the period of financial crisis. According to data of the "Tsentr" analytical group opinion poll (2009), the structure of population's savings preferences has not gone through noticeable changes. Obtaining a positive savings experience as bank institutions clients, people keep on considering such form of money savings as the best one. Even the fact that accounts of many Ukrainian depositors have been frozen at some credit and savings banks found on verge of bankruptcy did not ward them off. In such a case, people are disappointed rather in a concrete bank agency than in a whole banking system. The impacts which can attract the population's deposit money to problematical banks after their "sanation" are also studied in the article. The author carries out an operational classification of motivational structure of population's deposit activity. In particular, the deposit savings of population can serve not only as the mean of resolving both current and future financial problems, but as a kind of stabilizing factor regarding social and psychological state of a concrete person.

Дослідження авторитетних американських економістів К.Райнгарт і К.Рогофа продемонстрували, що фінансові кризи не лише мають затяжний і циклічний характер, а й типові у своєму виявленні [Reinhart, Rogoff, 2009]. З огляду на це пропонується розглянути особливості ощадної поведінки населення України під час нинішньої фінансової кризи, що охопила більшість країн світу після відомого банкрутства американського інвестиційного банку "Lehman Brothers".

Аналіз розвитку вітчизняних фінансово-економічних катаклізмів у період 2008–2009 років засвідчує, що своєрідним "спусковим гачком", який призвів до різкого загострення ситуації на українському банківському рин-

ку, послуговували панічні дії вкладників однієї з найбільших кредитно-ощадних установ країни — Промінвестбанку. На тлі безупинного потоку негативних новин про погіршення кон'юнктури міжнародної економіки, агресивно проведена інформаційна атака на цей системний банк детонувала ажіотажні настрої серед клієнтів майже всіх українських банків. Лишень за жовтень 2008 року із національної банківської системи було вилучено депозитів на суму 21,5 млрд грн у національній валюті та на 1,4 млрд грн у дол. США [Монетарний огляд, 2008].

Негативні тенденції стосовно впливу ощадних засобів наприкінці 2008 року дещо зменшилися. У грудні минулого року навіть спостерігався певний приплив внесків фізичних осіб на банківські рахунки. У цей час загальний обсяг депозитів у національній валюті збільшився на 0,6 млрд грн [Монетарний огляд, 2008]. Але в першому кварталі 2009 року недовіра вкладників до банківської системи посилювалася. За даними соціологічного дослідження аналітичної групи “Центр”, рівень недовіри до вітчизняних банків наприкінці березня поточного року сягнув чи не найгіршої позначки за весь час існування української держави — 74,8% [Леонов, 2009]. За цієї напруженої ситуації збільшився вплив коштів із кредитно-ощадних структур. Упродовж січня — березня 2009 року загальний обсяг депозитів населення зменшився на 11,2% — до 191,4 млрд грн [Монетарний огляд, 2009а].

Суттєвий вплив внесків у зазначені три місяці негативно позначився також на кумулятивному показнику приросту депозитів фізичних осіб за першу половину 2009 року. Спостерігалось зменшення на 7,7% — до 199 млрд грн [Монетарний огляд, 2009в].

Концентрація коштів населення поза фінансово-ощадними інститутами зумовила зниження ліквідності як окремих банків, так і банківської системи загалом, що, своєю чергою, спричинилося до згорання нормального процесу кредитування суб'єктів економічної діяльності обіговими коштами, помітно відбилося на обмінному курсі гривні та спровокувало зростання споживчих цін. У низці банків було запроваджено тимчасову адміністрацію та заморожено видачу депозитних заощаджень населенню. Національний банк і уряд України приймають рішення стосовно рекапіталізації кількох депозитних компаній.

За сформованих кризових умов серед населення переважав настрої зберігати свої заощадження поза банківськими рахунками. Згідно з даними соціологічного дослідження¹, проведеного у квітні — травні 2009 року аналітичною групою “Центр”, приблизно 60% опитаних українських громадян ладні були зберігати грошову суму у сорок і більше тисяч гривень не на депозитному внеску (20,5% респондентів хотіли би вкласти такі гроші в нерухомість; 14,7% — зберігати готівкою в іноземній валюті; 14,2% — зберігати

¹ Опитування проведене аналітичною групою “Центр”, що вивчає фінансову і банківську поведінку населення України (керівник — В.Леонов). Опитано 1200 осіб: 400 вкладників проблемного банку і 800 осіб, відібраних випадковим чином. Тип вибірки: багатоступенева, репрезентативна за статтю і віком. Метод опитування: телефонне інтерв'ю. Опитування проводили у 47 міських і сільських населених пунктах у 23 областях України.

готівкою у гривні; 6,7% — інвестувати в дорогоцінні метали; решта 3,7% хотіли б мати цінні папери, банківські сейфи тощо) [Дубинский, 2009]. Але незважаючи на панування в банківській сфері несприятливих обставин у кожному четвертому українському домогосподарстві (25,8%) ладні були зберігати свої заощадження на депозитному рахунку в тому чи тому банку. З-поміж них: 11,6% обрали терміновий депозит у гривні; 6,0% — терміновий депозит у валюті; 2,7% — терміновий депозит у золоті; 3,1% — депозит до запитання у гривні; 2,4% — депозит до запитання у валюті (8,4% не бачать сенсу зберігати гроші; 6,0% вагалися з відповіддю).

У 2004 році ладні зберігати свої гроші на депозитному внеску становили 29,1%, а два роки по тому частка таких респондентів була зафіксована на рівні 21,9%. Як бачимо, найменша кількість людей, готових зберігати свої заощадження, спостерігалася 2006 року. Хоча величини статистичної похибки не дають підстав упевнено говорити про конкретні тенденції (у 2004 році статистична похибка дорівнювала 4,0%; у 2006-му — 4,1%; у 2009-му — 3,5%), проте можна припустити, що зниження депозитної активності певним чином пов'язане із політичними кризами. Так, у 2006 році відбувалося відоме протистояння в парламенті, яке завершилося формуванням уряду на чолі із В.Януковичем.

Попри банківську кризу, у першому півріччі 2009 року не спостерігалось значного зростання кількості людей, які б воліли зберігати свої заощадження у вигляді готівки. Якщо у 2004 році таких осіб було 27,4% [Ефременко, Леонов, 2006], то у 2006-му — 29,2%, у травні 2009-го — 28,9%. Також не спостерігалось помітного підвищення або зниження числа налаштованих зберігати свої гроші у формі нерухомості. 2004 року ці групи становили 16,3%, 2006-го — 20,7%, а 2009-го — 20,5%. Приблизно на однаковому рівні (у межах похибки) залишалася також кількість тих, хто віддавав перевагу збереженню своїх заощаджень у вигляді дорогоцінних металів (2004 — 3,3%; 2006 — 7,9%; 2009 — 6,7%).

Можливо, вибір того чи того способу збереження коштів здебільше визначається відповідною практикою заощадження. Якщо індивід має досвід банківського вкладу, і цей досвід більш-менш вдалий, тоді, найімовірніше, він і надалі намагатиметься розміщувати певну суму на депозитному рахунку. Це підтверджує також порівняльний аналіз розподілу відповідей на запитання: “Якими послугами банків України Ви або члени Вашої сім’ї користувалися в останні три роки?” і “Якби у Вас було 40 тисяч і більше гривень, то в якій формі Ви б воліли їх зберігати?”.

Три чверті людей (75,9%), які зберігали свої кошти в українських банках, віддають перевагу депозитним внескам для збереження зазначених вище сум. Такий високий рівень готовності зберігати свої гроші в банках не демонструє жодна інша категорія банківських клієнтів. Наприклад, серед українських громадян, які отримують зарплату (пенсію) на платіжну картку, але не мають депозитного досвіду, лише 25,6% заявили, що ладні були б зберігати таку суму грошей на відповідному банківському рахунку. А серед позичальників, які раніше не зберігали своїх коштів у банку, 26,3% за наявності грошей готові відкрити депозит. Та чи залежить те чи те ставлення до заощадження грошей у формі банківського депозиту суто від відповідного досвіду?

Опитування клієнтів банку, який кілька місяців обмежував повернення депозитних заощаджень, продемонструвало, що тільки 31,5% вкладників за ситуації лімітованої виплати внесків (банк повертав внески по завершенні їхнього терміну, якщо сума депозиту не перевищувала 30 тис. грн), переважно зберігають свої гроші на банківських рахунках. Лишень 3,2% цієї групи вкладників потрапили під установлений ліміт зняття ощадних коштів. Утім, переважну масу вкладників цієї категорії становили люди (54,8% цієї групи), в яких сума депозиту не потрапляла під зазначені обмеження, а термін збереження в банку ще не добіг кінця. 22,2% становили ті, в кого термін депозиту минув, але сума збережуваних коштів була меншою за встановлені обмеження. У 19,8% обсяг заощаджень перевищував ліміт виплат, але термін збереження на депозитному рахунку ще не підійшов до завершення. Хоч як це тривіально, але наведені дані свідчать, що ощадні преференції залежать не просто від конкретної практики збереження. Для індивіда конче важливою є наявність позитивного ощадного досвіду. При цьому суттєвий вплив на вибір певного способу збереження грошей справляє можлива загроза втрати внеску. Адже вся група вкладників проблемного банку, які не обрали депозит у банку як найліпший спосіб збереження грошей, на три чверті складалася з тих, у кого термін внеску ще не добіг кінця. Та й сума депозиту понад 30 тис. грн була тільки у 30,7% цієї категорії. Тобто значна частина таких клієнтів не потрапляла під наявну загрозу неповернення банком їхнього внеску.

Разом із тим серед вкладників проблемного банку 17,2% повідомили про свій намір упродовж найближчих трьох місяців зберігати свої гроші в тій чи тій кредитно-фінансовій компанії на терміновому депозиті. Для порівняння: серед випадково опитаного населення України лише 7,2% заявили про такі плани. Цю відмінність у депозитних настроях можна пояснити тим, що певна частина клієнтів проблемного банку більшою мірою розчарована в надійності конкретної фінансової установи, ніж у всій національній банківській системі. Тому для них банківські ощадні послуги все одно залишаються найліпшим способом зберігання грошей.

Вивчення причин, що вплинули або можуть вплинути на рішення людини зберігати свої гроші на ощадному рахунку в тому чи тому банку України продемонструвало, що найвагомішим чинником, який визначає депозитну поведінку населення України, є занепокоєність збереженням певної суми грошей. Цей мотив переважає серед людей, які воліють зберігати гроші на банківському вкладі. Крім цього підштовхнути значну частину населення до того, щоби скористатися ощадними послугами, можуть побоювання інфляційного знецінювання і можливість заробити на депозитних ставках.

Примітно, що серед людей, які віддають перевагу збереженню грошей у банку (група випадково опитаних громадян), майже кожен шостий заявив, що зараз ніщо не може вплинути на його рішення покласти свої гроші на банківський депозит (див. табл. 1). Це можна пояснити двома причинами.

Перша причина — ситуативна, розшифровка якої прихована у формулюванні самого запитання: “Що за умов сьогоденішньої політичної й економічної ситуації в країні може вплинути на те, щоб Ви вирішили зберігати свої гроші на депозитному рахунку в тому чи тому банку?”. Мабуть, моти-

вація низки індивідів значною мірою детермінована зовнішніми умовами. Коли банківську систему лихоманить, тоді майже п'ята частина потенційних вкладників остерігатиметься зберігати в такий час свої гроші в банку. При цьому очікується, що в разі поліпшення політичної й економічної ситуації в країні ці люди змінять своє ставлення до українських банків.

Таблиця 1

**Мотиви депозитної поведінки населення України
і вкладників проблемного банку, квітень–травень 2009 року, %**

Що може вплинути або вже вплинуло на Ваше рішення зберігати свої гроші на депозитному рахунку в банку?	Випадково опитане населення України			Вкладники проблемного банку		
	Воліють зберігати гроші у вигляді банківського внеску	Воліють зберігати кошти готівкою	Воліють зберігати кошти у вигляді нерухомості	Воліють зберігати гроші у вигляді банківського внеску	Воліють зберігати гроші готівкою	Воліють зберігати кошти у вигляді нерухомості
Наявність певної суми, яку страшно зберігати вдома	27,6	13,3	15,7	28,7	11,5	11,3
Наявність певної суми, яку важко цілком зберегти в іншому місці	2,8	1,7	0,0	2,7	2,3	1,9
Наявність певної суми, що через інфляцію може знецінитися	20,7	7,7	14,6	25,3	14,9	18,7
Можливість заощадити кошти для придбання певного предмета	8,8	5,6	7,9	8,0	5,7	24,5
Можливість додатково заробити на добрих відсотках за депозитним внеском	17,5	6,4	12,9	27,3	6,9	7,5
Той факт, що в моєму оточенні прийнято зберігати гроші в банку на депозиті	3,7	0,9	0,0	5,3	1,1	1,9
Зараз ніщо не може вплинути на те, щоб я зберігав свої гроші в банку	17,1	60,9	45,5	2,0	55,2	26,4
Вагалися з відповіддю	1,8	3,4	3,4	0,7	3,4	7,5

Друга причина криється в наявності ощадного досвіду. З-поміж громадян, які вважають депозитні заощадження найліпшим способом зберігання, а на момент опитування хоч і віртуально, але відмовилися категорично від ощадних послуг банку, 85% повідомили, що раніше не користувалися депозитними послугами банківських установ.

Зазначу, що серед клієнтів проблемного банку, котрі заявили, що найліпше зберігати гроші у формі нерухомості, майже кожен четвертий респондент готовий скористатися ощадними послугами фінансової установи суто для накопичення коштів. Вивчення їхнього матеріального становища засвідчило, що вони не мають змоги одночасно інвестувати кошти в землю, житло чи інші споруди. Тому логічно, що такі люди можуть обрати депозит як програму накопичення для майбутнього придбання нерухомості.

Наведений вище розподіл відповідей засвідчує, що одним із найважливіших каталізаторів депозитної поведінки може виступати наявність певної суми грошей. І це має бути певна сума, розмір якої підштовхуватиме індивіда до співпраці із депозитною корпорацією. Навряд чи страх перед фізичною втратою чи інфляційним знецінюванням ста гривень може підштовхнути людину скористатися банківськими послугами. Заощадження мають бути доволі суттєвими для конкретного індивіда — такими, що зможуть вплинути не так на його матеріальне становище, як на соціально-психологічний стан. Наприклад, чи може зараз втрата десяти-двадцяти тисяч гривень кардинально погіршити рівень життя конкретної людини? Утім, саме такі заощадження зберігають на депозитному рахунку дуже багато вкладників, особливо пенсійного віку. Понад те, за свідченням начальників відділень досліджуваного банку, неодноразово фіксувалося, що люди за кілька місяців повертали на збереження свої внески не лише в тих самих обсягах, у яких вони їх забирали із депозитних рахунків, а навіть у тих самих банківських упаковках, в яких вони їх отримували. Також траплялися випадки, коли клієнти, котрі скандально реагували на те, що їм не повертали депозит, голосно й публічно заявляли, що в майбутньому не матимуть справ із таким банком, за п'ять-шість місяців знову розміщали свої заощадження в цій самій фінансовій установі. Крім цього, багато хто навіть за реального погіршення свого матеріального становища схильний до того, щоби витратити свої заощадження лише у виняткових випадках. Вони радше носитимуть старий, зношений одяг, зменшать раціон харчування, ніж витратять свій ощадний капітал.

Мабуть, наявність певних заощаджень для значної частини населення — не так елемент, що гарантує майбутній матеріальний добробут, як стабілізаційна платформа для внутрішньої емоційної рівноваги. Це становище дає впевненість у собі, знімає тривогу за майбутнє, формує відповідне інтроспективне соціальне позиціонування. У такому разі банківські депозити виконують захисну функцію. Тим паче, що такі мотиви, як страх зберігати вдома певну суму грошей або неможливість збереження їх недоторканими, а також бажання вберегти кошти від інфляційного знецінювання, у функціональному сенсі можна згрупувати за принципом збереження. Адже всі зазначені причинно-спонукальні чинники спрямовані на розв'язання одного завдання — захистити заощадження від можливої втрати. Такий підхід дає змогу систематизувати причинно-спонукальні чинники, що так чи так детермінують вибір такого виду збереження грошей, як банківський рахунок. Але якщо три перелічені вище мотиви ми визначили як такі, що виконують функцію захисту і збереження коштів, то дві наступні причини вибору банківського депозиту для заощадження грошей (можливість нагромадити

кошти для придбання якогось предмета; можливість додатково заробити на добрих відсотках за депозитним внеском), власне, пов'язані з накопичувальним та інвестиційним процесами, тобто з діями, спрямованими на резервування чи отримання прибутку, або накопичувальними чи інвестиційними різновидами фінансової діяльності.

Річ у тім, що коли відбувається концентрація фінансових ресурсів для якихось потреб, нехай навіть у формі банківського внеску, то назвати це суто ощадною операцією не можна. Як і не можна віднести до заощадження розміщення на депозиті коштів, спрямованих на отримання певних доходів. Головною відмінною властивістю ощадної мотивації є лише прагнення зберегти наявні гроші [Леонов, 2006]. Щоправда, слід наголосити ще одну причину банківських внесків, котру можна схарактеризувати як ощадну. Це той тип мотивації, який належить до інституціональної царини. Коли людина кладе гроші на депозит, позаяк так заведено в її оточенні, то вона мотивована тим, що бажає дотримуватися тих норм соціальної поведінки, що прийняті в її спільноті [Леонов, 2005: с.140–141]. Звісно, можна здійснити типізацію мотивів депозитної поведінки не за функціональною, а за цільовою ознакою. Тоді сегментувати причинно-спонукальні чинники потрібно на мотивацію прагматичної ефективності (цілераціональна або утилітарна), мотивацію інституціональну (ціннісно-раціональна і традиційна) і мотивацію емоційної спрямованості (афективна) [Леонов, 2005: с. 137]. Але й у цьому разі слід зважити на функціональні складові депозитної активності, зокрема її ощадну, накопичувальну та інвестиційну особливості. Адже за своїм характером депозитна поведінка включає або може включати прагнення зберегти, нагромадити чи збільшити свої кошти. Безперечно, певний спонукальний момент функціонального штибу відіграватиме головну роль при формуванні депозитної поведінки. Як, утім, і в разі цільової спрямованості. Тому систематизувати мотиви, що зумовлюють бажання скористатися депозитними послугами банківських установ, можна так.

1. Причинно-спонукальні чинники ощадного характеру:
 - цілераціональні мотиви (наявність певної суми, яку важко зберегти недоторканою в іншому місці; наявність певної суми, що через інфляцію може знецінитися);
 - інституціональний мотив (тому, що в оточенні людини заведено зберігати гроші в банку на депозиті);
 - мотиву емоційної спрямованості (наявність певної суми, яку страшно зберігати вдома).
2. Причинно-спонукальні чинники накопичувального характеру, або цілераціональна мотивація (можливість нагромадити кошти для придбання якогось предмета).
3. Причинно-спонукальні чинники інвестиційного характеру або цілераціональна мотивації (можливість додаткового доходу на підставі добрих відсотків за депозитним внеском).

Із наведених результатів дослідження вочевидноється, що в депозитній поведінці українського населення переважають мотиви ощадного типу. Серед людей, які воліють зберігати гроші у вигляді банківського вкладу, такою

мотивацією керуються 54,8% випадково опитаних громадян і 62,0% вкладників проблемного банку. Друге місце посідають мотиви інвестиційного штибу (відповідно, 17,5% і 27,3%). На третьому місці — мотиви накопичувального характеру (8,8% і 8,0%).

Що стосується типів депозитної поведінки, то значно частіше люди пояснювали вибір банківського рахунка як способу збереження своїх грошей тими чи тими цілераціональними причинами. На другій позиції опинився мотив емоційного характеру, а третій рядок у цьому рейтингу посів інституціональний спонукальний момент (див. табл. 1).

Схожі дані було отримано й у результаті кейс-стаді¹, проведеного в проблемній установі за місяць після того, як у цьому банку почали в повному обсязі виконувати всі зобов'язання перед своїми клієнтами. Частота вибору конкретних мотивів депозитної поведінки вкладників дещо відрізняється від попередніх результатів, але в рангах зберігається той самий порядок, що й у раніше проведеному дослідженні.

Майже половина опитаних вкладників свій вибір способу зберігання грошей обґрунтували відповідним ощадним мотивом. Причинно-спонукальний чинник інвестиційного штибу був актуальний для 30,2%, а накопичувальний мотив — для 14,7% (див. табл. 2). Також першу позицію зберегли спонуки прагматичного штибу. На другому місці опинилися мотиви емоційного характеру, а на третьому — традиція як соціогенна причина.

Показово, що аналогічні мотиваційні тенденції були й 2006 року [Леонов, 2007]. Незалежно від економічної й політичної ситуації в країні у депозитній поведінці українського населення так чи інакше домінують мотиви, що зумовлюють насамперед ощадну діяльність. Крім того, вони посилюються у разі зниження відсоткових ставок. Разом із тим розглядувані нами дії більшості вкладників українських банків зумовлені цілераціональними причинами. Безумовно, бажання заробити на відсоткових ставках має значну вагу серед клієнтів вітчизняних кредитно-ощадних установ. Але визначає депозитну поведінку більшості українських громадян установка: “зберегти і збільшити”. Понад те, у кризовий час, за ситуації фінансової нестабільності це правило формулюватиметься так: “Зберегти і, якщо є можливість, то й збільшити”. Це підтверджується тим, що навіть серед вкладників, чия депозитна поведінка детермінована бажанням заробити на відсоткових ставках, найважливішою умовою вибору банку є два факти, які найбезпосереднішим чином схарактеризовують фінансову сталість ощадної компанії. Перший факт — це те, що банківська установа повертає депозитні внески у встановлені терміни (випадково опитане населення — 41,7%, вкладники проблемного банку — 43,1%). Другий факт — що банк достроково повертає депозити (випадково опитане населення — 39,3%, вкладники проблемного банку — 38,9%). Для прикладу: така умова вибору банківської установи, як високі відсоткові ставки, актуальна, відповідно, для 3,5% і 2,8% опитаних громадян. Іншими словами, незалежно від спрямованості depo-

¹ Опитування (кейс-стаді) було проведене у серпні 2009 року аналітичною групою “Центр”. Усього було опитано 400 осіб (вибірка репрезентативна за статтю і віком для населення України), які мешкають у 27 населених пунктах України.

зитної активності, більшість людей схильні розміщати свої кошти на банківському рахунку, першою чергою з огляду на умову збереження їх. Прибутковість, утім, залишається на другому плані.

Таблиця 2

Мотиви депозитної поведінки вкладників постпроблемного банку, серпень 2009 року, %

Що може вплинути або вже вплинуло на Ваше рішення зберігати свої гроші на депозитному рахунку в банку?	Нові вкладники	Вкладники, які переуклали депозитний договір	Вкладники, які відмовилися переукласти депозитний договір	Вкладники, які достроково скасували депозитний договір	Усі вкладники
Наявність певної суми, яку страшно зберігати вдома	23,6	13,1	12,9	23,4	18,1
Наявність певної суми, яку важко зберегти недоторканою в іншому місці	9,9	6,9	9,1	9,4	8,8
Наявність певної суми, що через інфляцію може знецінитися	13,7	22,8	6,8	12,5	14,2
Можливість нагромадити кошти для придбання якогось предмета	10,7	12,4	23,5	12,5	14,7
Можливість додатково заробити на добрих відсотках за депозитним внеском	29,8	30,3	33,3	27,3	30,2
Той факт, що в моєму оточенні заведено зберігати гроші в банку на депозиті	9,9	11,0	6,1	7,8	8,8
Зараз ніщо не може вплинути на те, щоб я зберігав свої гроші в банку	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Вагалися з відповіддю / Не відповіли	2,4	3,4	8,3	7,0	5,2

Ясна річ, у разі виникнення загрози втрати депозитного внеску людина вдається до дій, спрямованих на захист своїх коштів. Примітно, що після того, як у зазначеній нами проблемній фінансовій установі були зняті всі обмеження на термінову і дострокову виплату депозитних коштів, майже половина вкладників цього банку (47%), в яких завершився термін збереження їхніх заощаджень, відмовилися пролонгувати свій депозитний договір. Кожен другий із цієї категорії клієнтів (51%) мотивував таку поведінку тим, що йому ці гроші потрібні для придбання якихось предметів або оплати певних послуг. Аналогічну причину припинення депозитної співпраці назвали також 50% із тих вкладників цього банку, котрі достроково вилучили свої

гроші з банківських рахунків у цей період (близько 4% від загальної кількості вкладників). Інші клієнти своє небажання продовжити співпрацю із даною кредитно-ощадною структурою пояснюють: побоюванням того, що можуть повторитися проблеми з поверненням внесків (15% і 13% відповідно); поганим ставленням персоналу до вкладників (8% і 13%); невиконанням банком у найближчому минулому своїх зобов'язань (10% і 9%); утратою довіри до всіх українських банків (7% і 8%); невігідністю депозитного рахунка в гривні (8% і 6%) тощо.

Значна частина (40%) колишніх вкладників (із числа тих, хто не переоформив депозитний договір, оскільки гроші потрібні були для придбання чого-небудь) відкривали свій ощадний рахунок у банку для накопичення. Приблизно стільки ж подібних клієнтів (39%) скористалися депозитними послугами банку для отримання доходу у вигляді відсотків.

Цікаво, що при відповіді на запитання: “Що може послугувати причиною для того, щоб Ви знову розмістили свої заощадження в банку?” понад чверть респондентів — колишніх вкладників постпроблемного банку вказали зовнішні спонукальні чинники (стабілізація економічної і політичної ситуації в країні — 18%, стабілізація ситуації в банківській системі — 10%). Така сама частка людей цієї категорії посилалася на причини, що їх можна позначити як умови банківських послуг (висока відсоткова ставка — 20%; вигідні умови за депозитним договором — 8%). П'ята частина колишніх вкладників готові розмістити в цьому банку свої гроші, якщо він деякий час демонструватиме стабільну і сталу роботу (банк упродовж одного-чотирьох місяців вчасно або достроково повертатиме депозити — 14%; банк демонструватиме добрі фінансові результати своєї діяльності — 5%; збільшить кількість своїх клієнтів — 2%). Мотиви особистого плану актуальні лише для кожного шостого респондента (поява вільних коштів — 17%). Натомість 6% заявили, що за жодних умов не будуть у майбутньому співпрацювати з таким банком.

Якщо екстраполовати наведені результати кейс-стаді на всю банківську систему країни, можна дійти низки висновків. По-перше, під час фінансових катаклізмів, загострення політичної й економічної ситуації в країні близько 10%–15% вкладників намагатимуться забрати свого кошти із банківської сфери. Причиною таких дій буде страх втратити свої гроші через нестабільність національної фінансової системи. По-друге, 8%–12% можуть вилучити свій внесок через недовіру до конкретної кредитно-ощадної компанії. (Потрібно наголосити, що залежно від рівня поінформованості вкладників про стан банку і характер такої інформації ці цифри можуть змінюватися.) По-третє, 7%–10% вкладників забиратимуть свої заощадження для розв'язання поточних проблем власного життєзабезпечення. Із них приблизно половина припадає на людей, котрим заощадження необхідні для забезпечення своїх вітальних потреб у кризовий час (на так званий чорний день). Решта відпливу коштів буде зумовлюватися тими природними причинами, що були й у докризовий період (не влаштовують умови внеску; необхідні гроші для придбання нерухомості, оплати освіти, медичних послуг тощо).

На підставі викладеного вище можна констатувати, що незалежно від соціально-економічної й політичної ситуації в країні структура ощадної поведінки населення України значних змін не зазнала. Очевидно, що на вибір способу збереження коштів вирішальний вплив справляє попередній ощадний досвід. Крім цього, вибір форми збереження грошей залежить від наявності конкретної суми. Як правило, якщо кількість грошей, акумульованих для певної мети, починає викликати занепокоєність за їхню цілість, індивід вдається до пошуків безпечнішого способу збереження їх. Зазвичай така трансформація ощадної поведінки відбувалася на користь банківських внесків. Але за умов нестабільності фінансово-економічної й соціально-політичної ситуації в країні такий приплив коштів у банківську сферу якщо не припиняється, то принаймні суттєво вповільнюється.

Цілком імовірно, що на зростання депозитних внесків впливає і той факт, що частина людей, які для придбання нерухомості (чи інших предметів) накопичували гроші на банківських рахунках, зараз через кризу не мають такої можливості.

Разом із тим основні заощадження переважна частина населення розглядає не як кошти для розв'язання поточних матеріально-фінансових проблем, а як певний стабілізатор особистого соціально-психологічного статусу. Ці гроші, особливо за кризової ситуації, коли виникає загроза для надходження нових коштів, будуть не тільки максимально захищені від можливих розтрат, а й зазнають переформатування в ту ощадну форму, котра, на думку індивіда, якнайліпше забезпечить їхню цілість. Тому логічно, що на тлі катаклізмів фінансової системи або за ситуації політичної нестабільності частина депозитних внесків населення вилучається з банків до кращих часів. Щойно банки, навіть за умов кризи, починають демонструвати сталість своєї діяльності, до них починають повертатися кошти населення. Тим паче, що за останні десять років позитивну практику співпраці із кредитно-ощадними установами здобули мільйони українських громадян.

Своєю чергою, відплив коштів із банківської системи чималою мірою зумовлений не тільки мотивами ощадної поведінки населення, а й міркуваннями накопичувального та інвестиційного характеру. Адже саме їхнє поле першою чергою звужується в разі виникнення глобальних фінансових та економічних проблем.

Література

Дубинский А. Доверие к банкам не возвращается // Экономические известия. — 2009. — 25 мая. — №1085 (87). — С. 1.

Ефременко Т.О., Леонов В.В. Поведение населения Украины на рынке банковских услуг // Социальные технологии: актуальные проблемы теории и практики : Международный межвузовский сборник научных работ. — Запорожье, 2006. — Вып. 32. — С. 265–275.

Леонов В. Кризис доверия, или Почему нужна рекапитализация // Зеркало недели. — 2009. — 11 апреля. — № 13 (741). — С. 8.

Леонов В. Функциональная структура финансового поведения // Соціальні виміри суспільства. — К., 2006. — Вип. 9. — С. 326–335.

Леонов В. Соціологічні аспекти мотивації фінансової поведінки населення // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2005. — № 4. — С. 132–147.

Леонов В. Мотиваційні чинники фінансової поведінки населення України: емпіричний аналіз // Український соціум. — 2007. — № 3. — С. 63–76.

Монетарний огляд за 2008 рік. — <http://www.bank.gov.ua/Publication/analytical/Mon_review/2008/2008.pdf> (2008).

Монетарний огляд за I квартал 2009 року. — <http://www.bank.gov.ua/Publication/analytical/Mon_review/2009/1-2009.pdf> (2009a).

Монетарний огляд за II квартал 2009 року. — <http://www.bank.gov.ua/Publication/analytical/Mon_review/2009/2-2009.pdf> (2009b).

Reinhart C.M., Rogoff K.S. “This Time is Different: A Panoramic View of Eight Centuries of Financial Crises”, NBER Working Paper 13882 — 2009. — <<http://www.nber.org/papers/w13882>>. (2009).